

EL CONFLICTE ENTRE ELS VEGUERS DE TARRAGONA; MAIG-JULIOL 1613: UN ARQUETIPUS CLÀSSIC DE COMPETÈNCIES ENTRE JURISDICCIONS

Josep Pitarch López - Julio Luis Quílez Mata

Introducció

A la ciutat de Tarragona, l'administració de justícia depenia de dos veguers: un, en representació de l'arquebisbe; i un altre, en representació reial. Els cònsols de la ciutat, reunits en ple, havien de donar el vist-i-plau a les candidatures proposades per ambdues parts. El càrrec de veguer tenia una duració de dos anys i el canvi estava assenyalat per la festivitat de Sant Joan¹. Entre les seves atribucions, cal destacar: l'autorització i l'enregistrament dels nomenaments dels cònsols; no permetre l'ús d'armes prohibides a tots els ciutadans, mentre no hi hagués una justa necessitat; el registre de les multes imposades, sobre les quals tenien una part proporcional; i, també, el registre de tots els processos celebrats, entre d'altres². Havien, en definitiva, d'administrar justícia, tenir cura de la pau pública, fer complir els manaments reials i, pel que fa al nostre cas, els manaments eclesiàstics del seu districte³.

Emmarquem aquesta investigació dins del context dels conflictes que es produïren entre la ciutat i l'arquebisbe Joan de Montcada des de la seva presa de possessió i que es perllongaran fins a la seva mort.

Després de la mort de Joan Vich i Manrique, el rei Felip III nomenà per arquebisbe Joan de Montcada, "(...) bisbe que ere de Barcelona, i sacristà i infermer d'esta Iglésia (...); prengué possessió de l'arquebisbat als 7 de setembre de l'any 1612 per son procurador lo senyor D. Pedro de Montcada, degà de Tortosa, que après fonch bisbe de Gerona" (sic)⁴.

Ja des dels primers moments, l'arquebisbe protagonitzà enfrontaments amb la ciutat, com per exemple: el problema dels "massers" i la seva entrada a la ciutat, la qüestió de la fàbrica de "bescuyts", la recepció del Virrei, Marqués d'Almazán⁵, i el cas al que ens referirem: el conflicte dels veguers.

1. Cortiella *Una Ciutat Catalana a les darreries de la Baixa Edat Mitjana: Tarragona*. Diputació de Tarragona, 1984, pàgs. 57,58.

2. Id. not. ant.

3. J.M. Salrach i E. Duran *Història dels Països Catalans: dels orígens a 1714*. Vol. II, EDHASA, Barcelona 1982, pàg. 989.

4. Blanch *Arxiepiscopologi de Tarragona*, cap. XLV, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Tarragona 1983. Vol. II, pàg. 169.

5. Vid. Quílez et alii "Protocolo de Entrada de Arzobispos de la Ciudad: El caso del Arzobispo Joan de Montcada (1613)" dins d'aquest volum.

Els esdeveniments

Aquest succés ha estat narrat per Emili Morera⁶ i el cronista Blanch⁷, tot i que aquests autors ho han fet de manera molt breu i de vegades confusa. Amb el present treball intentarem esclarir l'esdeveniment i aprofundir-lo. Les fonts documentals que hem treballat són diverses, i han estat extretes de l'Arxiu Municipal de Tarragona (A.M.T.) i de l' Arxiu Històric Provincial de Tarragona (A.H.P.T.).

Ja hem dit que la jurisdicció de la ciutat estava en mans dels dos veguers; com veurem, quan un dels veguers estava absent o impedit, la jurisdicció de les dues parts passava a mans de l'altre veguer; el problema, però, es presentava quan tots dos veguers no podien exercir el càrrec. En aquest cas, i segons les fonts, era consuetud que el darrer veguer delegués totes dues jurisdiccions en una sola persona, la qual actuava com a lloctinent seu; en aquesta ocasió, el veguer reial delega el seu poder en la figura d'un dels cònsols de la ciutat⁸.

Pel maig del 1613 era veguer reial Jaume Casals i exercia la plena jurisdicció, ja que el veguer de l'arquebisbe, Magí Montserrat, havia renunciat al seu càrrec⁹. El dia 23 de maig, dijous, un veí de Cambrils i un pagès de Tarragona es presentaren a la casa de la Ciutat cercant Salvador Alonso, notari, perquè anés a casa del veguer, car aquest es trobava malalt i no podia satisfer les demandes dels esmentats. En tals condicions i amb la necessitat de no deixar d'exercir la justícia a la ciutat, Casals els digué que "(...) per estar yo ab indisposio y sangrat com veu no puc fer lo que demanen y axi me fareu plaer de pendre esta vara mia que alli tinc en la cambra y portaula als señors consols per a que se servesquen lo hu de sas merces acceptat dita vara y facen justícia com tenen acostumat"(sic)¹⁰. Salvador Alonso va agafar la vara, a petició del veguer Casals, i la va portar als senyors cònsols de la ciutat; d'aquests, Magí Gil fou l'encarregat de portar-la i, per tant, de substituir en les funcions al veguer, mentre li durés la malaltia, assumint així les dues jurisdiccions. La sorpresa fou gran quan el mateix Alonso va veure que Antoni Sengenís, assessor de l'arquebisbe portava també vara de veguer, passejant-se i ostentant el seu pretès càrrec¹¹. En veure això, els cònsols l'enviaren un altre cop a casa de Jaume Casals, per veure si ell havia encomanat també el càrrec a Sengenís, i el veguer els contestà que "(...) ell no havia donat tal orde ni era de sa voluntat que dit micer Sengenís portas dit bastó sino sols lo dit consol Gil" (sic)¹².

El dia següent, divendres al matí, Gil demanà a Magí Tost, Rafel Llagostera i Josep Borrell que l'acompanyessin al Pla de la Seu, on havia estat vist micer Sengenís junt amb Mossèn Ferrer.

En arribar al Pla de la Seu, Gil i els seus acompanyants van veure Sengenís portar la vara de veguer i van anar al seu encontre, i li preguntaren el motiu pel qual ostentava el càrrec. L'assessor de l'arquebisbe els va respondre que portava vara per ser assessor de Joan de Montcada. Gil, aleshores, li digué que la vara la portava ell legítimament i que mai havia vist que un assessor portés aqueixa vara¹³. Segons les declaracions presentades per diferents testimonis, Gil li digué "(...)no moure al rei" (sic) i Sengenís respongué també dient-li "(...) no moure al rei" (sic). Acte seguit, "(...) micer sengenis desa propra ma a romput la

6. Morera Llauredó, E. *Tarragona Cristiana*, Vol. IV. Diputació de Tarragona 1955.

7. Vid. not. 4

8. A.H.P.T. Actes municipals maig 1613, folis 22 v - 24 r.

9. A.H.P.T. Economia i Hisenda Municipal, núm. 42, Tarragona 1560, agost 20 - 1613, octubre, 4 foli 82 v.

10. Id. not. ant. foli 83 r.

11. Id. not. ant. fol. 83 v. i A.H.M.T. armari 19, carpeta 24, núm. 1, foli 4

12. A.H.M.T. armari 19, carpeta 24, núm. 1, foli 4

13. Id. not. 9

vara al señor consol y veguer” (sic). Sembla ser que acte seguit també Gil trencà la vara que portava Sengenís, com ens diuen altres testimonis¹⁴. Immediatament, Gil procedí a la detenció de Sengenís, però aquest digué que volia presentar una apel·lació al tribunal d’apel·lacions de la ciutat, en un intent de sortir indemne de la situació en què es trobava. El lloctinent de veguer, Gil, l’acompanyà al referit tribunal, on, després d’escoltar els testimonis, el jutge, micer Mascaró, dictaminà “(...) que miser sengenis sen anas a tenir cort com assessor i que el señor lloctinent fes proces y rebes informació del cas”(sic)¹⁵. Tot d’una, intervingué l’arquebisbe, manant a Mossèn Lluís Andreu, notari i escrivà eclesiàstic, i a Mossèn Llagostera, prevere del dit arquebisbe, per a que tanquessin la cort del veguer, on era efectuat procés contra Sengenís. Magí Gil s’hi negà, dient que la ciutat no es podia quedar sense administració de justícia, i imposà una multa de 500 lliures a Mossèn Andreu¹⁶.

L’arquebisbe, després de veure frustrat el seu intent de tancar la cort del veguer, replicà enviant un manament al cònsol Gil, lloctinent de veguer, perquè deixés la vara abans de tres hores, a partir del moment que la lletra arribés al cònsol¹⁷. En el comunicat “(...) es fet manament al magistrach Magí Gil consol en ordre tercer lo any present de la dita ciutat de Tarragona que sots les censures i penes contengudes en les constitucions provincials de Tarragona contra les invasions y usurpacions dels bens y jurisdicció ecclesiastica dins lo termini de tres hores contadores de la hora de la presentatio les presents a ell fahedora en anant immediatament de les quals la una per la primera, la segona per la segona, y tercera per tercera, ultima peremptoria y canonica monicio se li assigna deixe actualment lo basto o insignia de veguer que ha portat y aporta”(sic). Sembla ser que les rigoroses “censures y penes” eren l’excomunicació del cònsol Gil; almenys la documentació i bibliografia així ens ho asseguren¹⁸.

Lluny d’acceptar les pretensions de l’arquebisbe, Magí Gil, sabedor de la legitimitat de les seves accions, contestà a l’arquebisbe, amb un altre escrit. Aquí Gil exposà que “(...) es cert que no a pogut ni pot v.m. prosehír fer unes letres en lo dia de vuy a dit consol presentades lo que fer no pot v.m. ni manar sens encantaments ni proshiments de coses que ja penga ferma de dret y contentio y son notoriament nulles attentades contra constitucions y tals es sert les declarara qualsevol jutge al qual toca la declaratio i aixi no consentint en res del contingut en dites letres ni en lo cominat en elles” (sic) i continua “(...) dit cònsol e o per ell lo syndic de la present ciutat y revoque y anulle puis tant notoriament son nulles altrament y en tot cas li protesta dels danys interessos y despesses y desatents”(sic)¹⁹.

En un altre document trobem la ferma de dret presentada per Gil²⁰, segons la qual el Consol “(...) y los demes senyors consols y consellers y altres persones desta ciutat no sien molestats ni perturbats ab censures o abproshiments per lo dit Illustrissim señor Archebisbe e o per los molts reverents señors oficials no obstant sien com son persones seculars y del foro de sa magestat”(sic). En l’expressada ferma es fa referència, també, a procediments i concòrdies passades:“(...) sa señoria Illustrisima ni oficials ecclesiastichs prosehír puguen tant per ser seculars los sobredits y aixi be de la jurisdicció secular y no a altra compersaho de la materia questracta que es conservatio de jurisdicció real y deffensa della y castich y punitio de persones secular y usurpador de jurisdicció real y en cas que

14. Id. not. 9, foli 70 r.

15. Id. not. 9, foli 73 v.

16. Id. not. 9, foli 74 r.

17. A.H.P.T. Economia i Hisenda Municipal núm. 42, fol. 134 r: “Manament del oficial del Archebisbe al consol Gil lloctinent de veguer que dins tres hores dexe la vara ab reguoses penes y censures”.

18. Morera Llauredó, E.: Op. cit. pàg. 218.

19. A.H.P.T. Economia i Hisenda Municipal, núm. 42, folis 104 r. - 106 v.

20. A.H.P.T. Economia i Hisenda Municipal, núm. 42, folis 62 r - 65 r.

pretendran poder prosehír que sels moga contentio juxta la concordia de la reyna Leonor y cardenal de comenge, capítols de Tortosa y altres drets de la Patria” (sic).

Quant al problema de l'excomunicació, cal assenyalar que va quedar sense efecte, tot i els intents de Sengenís, amb el beneplàcit de l'arquebisbe, de portar-la a terme. Com veiem en uns dels documents citats²¹, Sengenís, després de sortir del tribunal d'apel·lacions de la ciutat i haver-hi escoltat la sentència decretada pel jutge, se n'anà corrents a la Seu “(...) dient tocau la campana vedada cridant que ja son ex comunicats que yo los publico” (sic)²².

A més a més, foren penjats per tota la ciutat de Tarragona, i fins i tot a Barcelona, cartells anunciant l'indicat acte de excomunió, que segons afirmen les fonts, era “(...) nulla sententia de ex-communicatio” (sic) des dels seus origen i plantejament. Aquest fet, provocà ressentiments entre els ciutadans de Tarragona, car aquesta sentència concernia no solament el cònsol Gil, sinó els seus acompanyants, que, en la pràctica de la missió com a representants del rei i de l'arquebisbe van treure a l'assessor de l'arquebisbe les insígnies i vara de veguer.

Les raons exposades als documents ens diuen clarament perquè Gil i els seus no podien ser excomunicats: en primer lloc, pel fet que actuessin defensant l'autoritat i jurisdicció del rei, exercint el seu ofici, no podien ser excomunicats. En segon lloc, posa que “(...) en lo present Principat esta observat y declarat que tots excessos que fan los officials officiendo in rebus et bonis ecclesiasticus no poden ser punits per los jutges ecclesiasticus ni ells son jutges competents ni contra dit officials se pot fer res” (sic), tal com està declarat en les “constitucions provincials de Tarragona”. Seguint també aquestes constitucions provincials, “(...) no es pot procehir a ex comunicar a notorio les persones que no son en dol ni en culpa quant prosehesquen contra coses ecclesiasticas” (sic)²³. I per tant, com que Gil exercia el seu càrrec i no tenia “ni dol ni culpa”, no podia ser excomunicat. L'excomunió, en aquest cas, es trobava subordinada a les actuacions en matèria de legitimitat jurisdiccional, enfront de la violació de la jurisdicció tan eclesiàstica com reial. Així, el procés referit ha d'ésser considerat en el context merament personal i no pas en l'exclusivament legal o institucional.

Conclusions

Segos Morera, “(...) per la decadència en que es trobaven les institucions de caràcter popular, donades les tendències absolutistes que regnaven en totes les esferes socials, és el període històric en el que més confrontacions hi ha entre els representants de dites institucions eclesiàstiques i els que procedeixen d'organismes d'altra mena més lligades al poder central”²⁴. Malgrat tot, el conflicte l'hem de contextualitzar dintre del pla merament personal que enfrontava l'arquebisbe amb els representants de la ciutat i el pla de l'enfrontament entre el poder cada cop més fort de la monarquia en el seu procés cap a l'absolutisme que, des de ja feia anys, portava els diferents monarques cap a una política d'intervenció en els afers eclesiàstics²⁵; d'altra banda, també hem de veure l'obstinació de Joan de Montcada com un intent de retornar cap a positures passades de preponderància de les actuacions eclesiàstiques sobre les civils. Així, l'arquebisbe, gelós tant de la defensa dels privilegis ecle-

21. A.H.M.T. Armari 19, carpeta 24, núm. 1

22. A.H.M.T. Armari 19, carpeta 24, núm. 1, foli 9

23. A.H.M.T. Armari 19, carpeta 24, núm. 1, foli 10

24. Morera Llauredó, E.: op. cit. pàg. 213.

25. Maravall, J.A.: *Estado Moderno y Mentalidad Social (Siglos XV a XVII)*, Vol. I, Ediciones de la Revista de Occidente, Madrid 1972, pàgs. 220 - 221.

siàstics com dels seus propis, juntament amb les seves pretensions d'intervenció eclesiàstica dins de l'àmbit civil, va estar pledejant contínuament amb la ciutat, representant del poder civil i reial. Podem dir que l'arquebisbe morí pledejant: "(...) Morí en la ciutat de Barcelona als 3 de novembre de l'any 1622, ahot se trovabe sollicitant los plets portave ab la ciutat" (sic)²⁶.

Tant per la seva actuació en aquest sentit, com el trencament en la línia d'actuació dels prelats anteriors, el període de Joan de Montcada destaca pel seu conservadorisme, anacronisme, i la seva conflictivitat.

Per altra banda, també cal esmentar la defensa que la ciutat fa dels seus drets, emparada en aquest cas en el suport que el veguer real proporciona, i del poble que, en aquesta causa, adopta una posició clarament favorable al cònsol lloctinent de veguer i els seus assessors, representants dels interessos del rei i de la ciutat –en definitiva, del poder civil–, una resistència que ni tan sols fou pertorbada per la greu amenaça que constituïa la imminent "ex communicatio" proposada des de la jurisdicció eclesiàstica, en aquest contenciós. Aquest intent d'excomunicació ens pot donar a entendre com una darrera acció, gairebé a la desesperada, de l'arquebisbe per defensar la seva positura, podem interpretar-la àdhuc com una "extorsió" pública, intentant ficar al seu costat l'opinió popular; un cop de força inútil, i, com l'arquebisbe devia saber, improductiu. L'arquebisbe no podia tornar enrera: la típica sortida endavant era la seva única esperança.

Abans de finalitzar el nostre estudi, voldríem fer unes petites consideracions al voltant de les fonts documentals i bibliogràfiques que hem utilitzat. Aquest conflicte, l'hem pogut seguir a través de diversos documents que van des dels plets entre ambdues parts fins a la correspondència entre l'arquebisbe i el cònsol Gil. Els documents, tots ells en paper, es troben escrits majoritàriament en català, encara que, molt sovint, hi apareixen intercalats fragments en llatí. També cal dir que el seu estat de conservació és excel·lent; aspectes, aquests, que ens han facilitat enormement la tasca de recerca.

Quant a les fonts bibliogràfiques, ens hem basat fonamentalment en dues obres molt genèriques i molt poc exhaustives, encara que valuoses com a fil conductor, per la manca total d'estudis ben fonamentats sobre el tema que hem tractat. Això no obstant, després d'observar tota la documentació, ens hem adonat de la inexactitud i la confusió d'alguns aspectes tractats en aquestes obres. Clarificar aquestes confusions i contribuir, modestament i puntual, al poc coneixement que es té de les institucions modernes a la ciutat de Tarragona, ha estat l'objectiu del present treball.

26. Blanch: Op. cit. pàg. 175.